

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Національний Темпус-офіс в Україні

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ОСВІТНІЙ ГЛОСАРІЙ:
ВИЩА ОСВІТА**

Друге видання, перероблене і доповнене

Видання здійснено в рамках проекту Європейського Союзу

«Національний Темпус-офіс в Україні», що реалізується

ГО «Інститут лідерства, інновацій та розвитку» за кошти ЄС.

Погляди, викладені у виданні не обов'язково відображають погляди ЄС

Київ 2014

УДК 378(038)
ББК 74.58я21
Н35

Автори-укладачі: В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий,
А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова.

За редакцією В. Г. Кременя.

Рецензенти:

В. В. Олійник, *доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України;*
Н. Г. Протасова, *доктор педагогічних наук, професор*

*Видання здійснено в рамках проекту Європейського Союзу
«Національний Темпус-офіс в Україні»*

ДОВІДКОВЕ ВИДАННЯ

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту вищої освіти
Національної академії педагогічних наук України
25 грудня 2014 р., протокол № 10/4

Н35 Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад. :
В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич,
Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – 100 с.
ISBN 978-966-2432-22-0

У даному довідковому виданні узагальнено поняттєво-термінологічний апарат вищої освіти, який використовується міжнародною, європейською, українською фаховою спільнотою, насамперед при реалізації Міжнародної стандартної класифікації освіти та розвитку Європейського простору вищої освіти. Структура статей містить визначення терміна, що відображує його сутнісні характеристики, контекстуальну основу застосування. Глосарій містить 172 ключових терміни вищої освіти, адресований представникам вищої освіти, державної влади, бізнесу, суспільству в цілому, широкому колу осіб, зацікавленим у модернізації та європейській інтеграції національної вищої освіти, підвищенні її глобальної конкурентоспроможності.

УДК 378(038)
ББК 74.58я21

ISBN 978-966-2432-22-0

© Міністерство освіти і науки України, 2014
© Національна академія педагогічних наук України, 2014
© Національний Темпус-офіс в Україні, 2014

ЗМІСТ

1. Передмова	4
2. Список скорочень	7
3. Глосарій вищої освіти	9
4. Перелік україномовних термінів	69
5. Перелік англomовних термінів	79
6. Інформаційні джерела	89
7. Відомості про авторів-укладачів	98

ПЕРЕДМОВА

Мета розроблення першого видання національного глосарію вищої освіти у 2011 р. – системне визначення ключових понять і відповідних термінів, що описують її організацію, функціонування, розвиток в умовах глобалізації та євроінтеграції і надають можливість здійснювати фахову комунікацію, розуміти міжнародну, європейську термінологію вищої школи. Друге видання «Національного освітнього глосарію: вища освіта» викликане низкою причин. За чотири роки з моменту публікації першої версії глосарію у вищій освіті України, Європи і світу відбулися суттєві зміни.

З-поміж них оновлення у 2011 р. Міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО) та у 2013 р. виокремлення з неї «МСКО: галузі освіти та підготовки». Цими документами уточнено освітній глосарій відповідно до більш повного і точного розуміння освіти та її концептуального опису. Зокрема, у новій МСКО прийнято Болонську циклову (рівневу) організацію вищої освіти. Крім того, в Європейському просторі вищої освіти утвердилася парадигма вищої освіти на основі досліджень, з цієї проблеми проведено низку семінарів болонських і національних експертів. Продовжувалася реалізація проекту ЄС «Налаштування освітніх структур в Європі» (Тюнінг), спрямованого на впровадження компетентнісно-результатного підходу у вищій освіті. Європейський Союз трансформував освітні програми, інтегрувавши їх, у тому числі Темпус, у нову

Програму Еразмус+, а 7-му Рамкову Програму – в дослідницьку Програму Горизонт 2020.

У національному вимірі у 2011 р. Кабінетом Міністрів України затверджено Національну рамку кваліфікацій, включаючи відповідний глосарій до цього документу. У 2014 р. набув чинності новий Закон України «Про вищу освіту», яким унормовано визначення низки актуальних для вищої освіти понять. У Міністерстві освіти і науки України складено і реалізується план з упровадження цього Закону. Розпочато розроблення законопроекту про освіту з використанням нового термінологічно-поняттєвого апарату, підготовку стратегії реформування вищої освіти. Національною академією педагогічних наук України запропоновано проект концепції Національної стандартної класифікації освіти як Національного класифікатора України, сумісного з МСКО.

У 2014 р. підписано Угоду про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, схвалено Програму діяльності Уряду, яка має євроінтеграційну спрямованість, підготовлено «Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020».

Ці та інші реформаторські кроки, що стосуються освіти взагалі, вищої освіти зокрема, спонукали до уточнення та доповнення «Національного освітнього глосарію: вища освіта», виданого на початку 2011 р. У зв'язку з цим перероблене нове видання глосарію приведене у відповідність до вищезазначених документів, насамперед до Закону України «Про вищу освіту».

Ураховуючи, що це видання глосарію друге, хоча й знало суттєвих змін порівняно з першим виданням, частково оновлений колектив авторів-укладачів серед основних вихідних літературних джерел глосарію зазначає і посилається на глосарій 2011 р.

Як і попереднє видання, глосарій адресований представникам вищої освіти, державної влади, бізнесу, суспільству в цілому, широкому колу осіб, зацікавлених у модернізації та європейській інтеграції національної вищої освіти, підвищенні її глобальної конкурентоспроможності.

Авторський колектив наперед вдячний за можливі зауваження і пропозиції до змісту глосарію з метою його вдосконалення та підготовки до наступних видань.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

CEDEFOP	–Європейський центр розвитку професійної освіти
ECTS	–Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС)
EHEA	–Європейський простір вищої освіти (ЄПВО)
ENIC Network	–Європейська мережа національних інформаційних центрів з академічного визнання і мобільності
ENQA	–Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти (до 2004 р. – Європейська мережа забезпечення якості)
EQAR	–Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти
EQF LLL	–Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя
ERA	–Європейський дослідницький простір (ЄДП)
ESU	–Європейський союз студентів (ЄСС)
EUA	–Європейська асоціація університетів (ЄАУ)
EURASHE	–Європейська асоціація закладів вищої освіти
ISCED	–Міжнародна стандартна класифікація освіти (МСКО)
ISCO	–Міжнародна стандартна класифікація професій (МСКП)
OECD	–Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР)

NARIC Network	– Мережа національних інформаційних центрів академічного визнання
NQF	– Національна рамка кваліфікацій (НРК)
QF EHEA	– Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти
TUNING	– Проект «Налаштування освітніх структур в Європі»

ГЛОСАРІЙ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Автономія вищого навчального закладу / закладу вищої освіти (*Institutional autonomy*): Самостійність, незалежність і відповідальність вищого навчального закладу / закладу вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених законом.

Право вищого навчального закладу / закладу вищої освіти приймати рішення щодо *академічних* (освітні програми і навчальні плани, методи викладання, дослідження тощо); *фінансових* (розподіл коштів, оплата праці тощо); *організаційних* (структура закладу, статут, вибори тощо); *кадрових* (відбір кадрів, кар'єрне просування, заробітна плата тощо) питань.

Академічна довідка (*Transcript*): Офіційна виписка, структурований опис навчальних досягнень студента. У багатьох системах освіти використовуються детальні описи, у яких відображаються кредити ЄКТС й оцінки з вивчених навчальних компонентів (наприклад, академічна довідка за Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою).

Академічна мобільність (*Academic mobility*): можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому вищому

навчальному закладі / закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами.

Академічна свобода (*Academic freedom*): самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, установлених законом.

Академічне визнання (*Academic recognition*): Офіційне підтвердження повноважними органами іноземних академічного ступеня / освітньої кваліфікації, періодів навчання, їх позиціонування в системі освіти сторони, що приймає, з метою доступу власника такої кваліфікації до подальшого навчання.

Академічний (*Academic*): Характеристика, що стосується освіти, навчання, викладання, досліджень.

Академічний персонал (*Academic staff*): Персонал вищого навчального закладу / закладу вищої освіти, основним завданням якого є викладання та / або дослідження. Включає осіб, які обіймають посади, що передбачають здійснення викладання та / або дослідження.

Дивись також: *науково-педагогічні працівники.*

Академічний плагіат (Academic plagiarism): оприлюднення (частково або повністю) наукових результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання (відповідно до Закону України «Про вищу освіту»).

Академічний ступінь (Academic degree): Освітня кваліфікація, що присуджується вищим навчальним закладом / закладом вищої освіти за результатами успішного виконання освітньої програми з вищої освіти (наприклад, ступінь бакалавра, ступінь магістра, ступінь доктора філософії).

Акредитація (Accreditation): Оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності вищого навчального закладу / закладу вищої освіти за цією програмою на предмет:

- відповідності стандарту вищої освіти;
- спроможності виконати вимоги стандарту та досягти заявлених у програмі результатів навчання;
- досягнення заявлених у програмі результатів навчання.

Атестація (Assessment / Attestation): Встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти.

Аудиторні години (Class / contact hours): Години, які витрачаються здобувачем вищої освіти і викладачем на аудиторні навчальні заняття.

Бакалавр (Bachelor, first cycle degree): Освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти, який відповідає 6-му кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій України, та присуджується вищим навчальним закладом / закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС.

У болонській класифікації ступінь бакалавра присуджується після завершення 1-му циклу Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти та 6-му рівню Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя. За Міжнародною стандартною класифікацією освіти цей ступінь (кваліфікація) відповідає 6-му рівню.

Дивись також: *ступінь першого циклу; перший рівень вищої освіти.*

Болонська декларація (Bologna Declaration): Декларація про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти, що підписана у 1999 р. у м. Болонья (Італія) на рівні відповідальних за вищу освіту міністрів 29 європейських країн та започаткувала Болонський процес із створення привабливого і конкурентноздатного Європейського простору вищої освіти.

Декларацією проголошено основні цілі: запровадження зрозумілих і порівнюваних академічних ступенів та їх двоциклової організації; прийняття системи кредитів, аналогічній Європейській кредитній трансферно-накопичувальній системі; сприяння мобільності студентів, викладачів, дослідників, адміністраторів; розвиток європейського співробітництва із забезпечення якості та європейського виміру вищої освіти.

Болонський процес (Bologna process): Структурна й парадигмальна реформа вищої освіти в Європі, початок якій покладено підписанням Болонської декларації в 1999 р. у Болоньї (Італія) і яка спрямована на створення привабливого і конкурентноздатного Європейського простору вищої освіти. Реалізація перетворень здійснюється відповідно до комюніке (декларацій) конференцій міністрів, відповідальних за вищу освіту, що проводяться не рідше, ніж раз на два роки: 2001 (Прага), 2003 (Берлін), 2005 (Берген), 2007 (Лондон), 2009 (Левен / Лювен-ля-Ньов), 2010 (Будапешт / Відень), 2012 (Бухарест), 2015 (заплановано в Єревані).

Взаємне визнання (Mutual recognition): Взаємна згода двох або більше інституційних органів щодо визнання кожним академічних ступенів, освітніх програм чи вищих навчальних закладів / закладів вищої освіти і підтвердження двома або більше агенціями забезпечення якості чи акредитації того, що методологія агенцій дотримана і відповідні процедури реалізовані належним чином.

Визнання кредитів (*Recognition of credits*): Процес, за допомогою якого вищий навчальний заклад / заклад вищої освіти засвідчує (підтверджує), що результати навчання, отримані та оцінені в іншому закладі, та відповідні їм кредити задовольняють (деякі або всі) вимоги окремої освітньої програми, її компонента (модуля) або кваліфікації в цьому вищому навчальному закладі / закладі вищої освіти.

Викладацький персонал (*Teaching staff*): Персонал вищого навчального закладу / закладу вищої освіти, основним завданням якого є викладання. Включає осіб, які обіймають посади, що передбачають здійснення викладання.

Випадкове або побічне навчання (*Incidental or random learning*): Різноманітні форми навчання, що не організовані або відбуваються за комунікації, не створеної спеціально для навчання. Може відбуватися під час повсякденній діяльності, під час ділових й інших зустрічей, перегляду телепередач тощо.

Дивись також: *інформальне навчання*.

Випуск (*Graduation*): Успішне завершення здобувачами вищої освіти навчання у вищому навчальному закладі / закладі вищої освіти та одержання відповідної кваліфікації.

Випускник (*Graduate*): Особа, яка успішно завершила навчання на певному освітньому рівні (етапі, циклі) вищої освіти.

Вища освіта (Higher / tertiary education): Сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі / закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною спеціальністю (кваліфікацією) на відповідному рівні вищої освіти, що за складністю є вищим, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

Вища освіта надається на 5–8-му освітніх рівнях за Міжнародною стандартною класифікацією освіти та відповідає 5–8-му кваліфікаційним рівням Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя, 1–4-му кваліфікаційним рівням Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти, 5–9-му кваліфікаційним рівням Національної рамки кваліфікацій.

Вища освіта, заснована на дослідженнях (Research-based higher education): Процес набуття компетентностей за певною спеціальністю (кваліфікацією) на відповідному рівні вищої освіти за допомогою проведення досліджень за підтримки наукових консультантів.

Вищий навчальний заклад (Higher education institution): Окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну

діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

Дивись також: *заклад вищої освіти*.

Врядування у вищій освіті (Governance in higher education): Модель управління, що є наступним еволюційним етапом у розвитку моделей управління; передбачає широке залучення до управління громадськості та зацікавлених осіб (стейкхолдерів) на всіх рівнях управління; реалізується на основі відкритості, партнерства, розподіленої відповідальності та підзвітності; потребує використання механізмів результат-орієнтованого управління та компетентнісного підходу.

Галузь знань (Field of knowledge / Narrow field): див. ***Галузь освіти (Field of Education)***: Основна предметна область освіти і науки, що включає групу споріднених спеціальностей, за якими здійснюється професійна підготовка.

Галузь освіти (Field of Education): За Міжнародною стандартною класифікацією освіти галузь (освіти та підготовки) визначається як широкий домен, область змісту, що охоплюється освітньою програмою або кваліфікацією. Галузь (поряд з рівнем) освіти є базовою наскрізною класифікаційною змінною освітніх програм та відповідних кваліфікацій.

Група Є4 (E4 Group): Група, до якої входять чотири основних консультативних члени із супроводу Болонського процесу: Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти, Європейська асоціація закладів вищої освіти, Європейська асоціація університетів, Європейський союз студентів.

Дескриптори кваліфікацій (Descriptors of qualifications): Загальний опис кваліфікацій за рівнями (підрівнями, етапами, циклами) у термінах компетентностей.

Додаток до диплома (Diploma supplement): Документ, що видається випускникам вищих навчальних закладів / закладів вищої освіти та містить детальну інформацію про успішно завершене навчання. Dodatok do диплома європейського зразка заповнюється відповідно до структури, розробленої Європейською Комісією, Радою Європи і ЮНЕСКО, що необхідно для забезпечення міжнародної зрозумілості та визнання диплома (кваліфікації вищої освіти) з метою доступу до подальшого навчання та / або здійснення професійної діяльності.

Додаток до диплома європейського зразка є невід'ємною частиною диплома бакалавра, магістра, доктора філософії, що містить структуровану інформацію про завершене навчання та результати навчання особи, яка складається з інформації про назви навчальних дисциплін, отримані оцінки і здобуту кількість кредитів ЄКТС, а також відомості про національну систему вищої освіти України.

Доктор наук (Doctor of Sciences): див. *Постдоктор (Postdoctorate)*: Науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти, який відповідає 9-му кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій України, на основі ступеня доктора філософії і передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях.

Ступінь доктора наук присуджується спеціалізованою вченою радою вищого навчального закладу / закладу вищої освіти чи наукової установи за результатами публічного захисту наукових досягнень у вигляді дисертації або опублікованої монографії, або за сукупністю статей, опублікованих у вітчизняних і міжнародних рецензованих фахових виданнях, перелік яких затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Дивись також: *постдоктор; науковий рівень вищої освіти.*

Доктор філософії (Doctor of Philosophy, PhD, third cycle degree): Освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти, який відповідає 8-му кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій України, на основі ступеня магістра.

У болонській класифікації ступінь доктора філософії присуджується після завершення третього циклу вищої освіти та відповідає 3-му циклу Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти та 8-му рівню Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя.

В Україні ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою вищого навчального закладу / закладу вищої освіти або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Нормативний строк підготовки доктора філософії в аспірантурі (ад'юнктурі) становить чотири роки. Обсяг освітньої складової освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії становить 30-60 кредитів ЄКТС.

За Міжнародною стандартною класифікацією освіти цей ступінь (кваліфікація) відповідає 8-му рівню.

Дивись також: *ступінь третього циклу; третій рівень вищої освіти.*

Докторська школа (Doctoral school): Структурний підрозділ університетів, інших провідних вищих навчальних закладів / закладів вищої освіти, що забезпечує реалізацію програм докторської освіти (підготовки) відповідно до рівневої організації вищої освіти.

Другий (магістерський) рівень вищої освіти (Second (Master's) cycle of higher education): Рівень вищої освіти, що відповідає 7-му кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій України і передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю (чи спеціалізацією), загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності.

Дивись також: *магістр; ступінь другого циклу; другий рівень вищої освіти.*

Дублінські дескриптори (Dublin descriptors): Загальний опис типових очікуваних досягнень та здатностей випускника для кожного циклу (рівня) вищої освіти. Дублінські дескриптори сформульовані у термінах п'яти видів компетентностей: знання і розуміння; застосування знань і розуміння; формування суджень; комунікація; здатність до подальшого навчання, розвитку.

Використовуються для опису циклів вищої освіти в Рамці кваліфікацій Європейського простору вищої освіти.

Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти (European Association for Quality Assurance in Higher Education, ENQA): Європейський орган, який сприяє впровадженню кращої практики щодо забезпечення якості вищої

освіти і як один з основних консультаційних членів із супроводу Болонського процесу входить до групи Є4.

Європейська асоціація закладів вищої освіти (European Association of Institutions in Higher Education, EURASHE): Європейське об'єднання закладів вищої освіти / вищих навчальних закладів неуніверситетського сектора, які проводять узгоджену і прозору політику з вищої освіти в контексті Болонського процесу. Як один з основних консультаційних членів із супроводу Болонського процесу входить до групи Є4.

Європейська асоціація університетів, ЄАУ (European University Association, EUA): Об'єднання європейських університетів з метою проведення конструктивної й узгодженої політики з вищої освіти, сприяння участі університетів в Болонському процесі, надання їм підтримки в захисті автономії, академічних свобод. Як один з основних консультаційних членів із супроводу Болонського процесу входить до групи Є4.

Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система, ЄКТС (European Credit Transfer and Accumulation System, ECTS): Система трансферу і накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти. Система ґрунтується на визначенні навчального

навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених результатів навчання; навантаження обліковується у кредитах ЄКТС. В ЄКТС навантаженню одного навчального року за денною формою відповідають 60 кредитів.

Європейська мережа національних інформаційних центрів з академічного визнання і мобільності (European Network of National Information Centres on academic recognition and mobility, ENIC Network): Мережа, що заснована Радою Європи та ЮНЕСКО на виконання Лісабонської конвенції з визнання та тісно співпрацює з Мережею національних інформаційних центрів академічного визнання (NARIC Network).

Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя (European Qualifications Framework for Lifelong Learning, EQF LLL): Рекомендований у 2008 р. Європейським Парламентом і Радою Європейського Союзу загальний системний опис восьми кваліфікаційних рівнів, які охоплюють весь спектр кваліфікацій, здобутих в процесі формального, неформального, інформального навчання, зокрема загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти. Рамка є інструментом для поліпшення розуміння, порівняння, ідентифікації та визнання існуючих і запровадження нових кваліфікацій в різних країнах Європи, сприяє мобільності громадян між країнами та навчання впродовж життя. Дескрипторами кваліфікаційних рівнів Рамки є: знання, уміння, компетентності.

Європейський дослідницький простір, ЄДП (*European Research Area, ERA*): Простір, що сприяє співпраці дослідників країн Європейського Союзу з метою створення умов для реалізації спільної і прозорої політики у сфері досліджень, збільшення інвестицій в дослідження і розробки, удосконалення систем підготовки дослідників, додаткової підготовки дослідницького персоналу та розвитку конкурентоздатної економіки, що ґрунтується на знаннях. Відповідна стратегія із створення ЄДП прийнята у 2000 р. у Лісабоні і названа Лісабонською стратегією.

Європейський простір вищої освіти, ЄПВО (*European Higher Education Area, EHEA*): Простір вищої освіти країн-учасниць Болонського процесу, що проводять узгоджену і прозору освітню політику. Болонською декларацією у 1999 р. проголошено формування до 2010 р. привабливого і конкурентоздатного Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), Будапештсько-Віденською декларацією у 2010 р. заявлено про його створення. Комюніке, прийнятим у Льовені / Лувен-ла-Ньові (2009 р.), визначено стратегію розвитку ЄПВО до 2020 р. Основними інструментами ЄПВО є Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система, національні рамки кваліфікацій, сумісні з Рамкою кваліфікацій ЄПВО (2005 р.), та Додаток до диплома.

Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти (*European Quality Assurance Register for Higher Education, EQAR*): Реєстр, що утворений Європейською асоціацією забезпечення

якості вищої освіти, Європейською асоціацією університетів, Європейською асоціацією закладів вищої освіти, Європейським союзом студентів (групою Є4), і включає визнані європейські та національні агенції забезпечення якості вищої освіти. До EQAR вносяться агенції, які відповідають вимогам Європейських стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти.

Європейський союз студентів, ЄСС (European Students' Union, ESU): Європейське об'єднання студентських організацій, яке бере активну участь у Болонському процесі, обстоює інтереси студентів на європейському рівні. Як один з основних консультаційних членів із супроводу Болонського процесу входить до групи Є4.

Забезпечення якості (Quality assurance): Сукупність процедур, що застосовуються на інституційному (внутрішньому) та національному і міжнародному (зовнішньому) рівнях для якісної реалізації освітніх / навчальних програм і присудження кваліфікацій.

Загальні компетентності (Generic competences): Компетентності, які формуються у здобувача вищої освіти в процесі навчання за даною освітньою програмою, але мають універсальний характер і можуть бути перенесені із контексту однієї освітньої програми в іншу.

Заклад вищої освіти (Higher education institution): див. *Вищий навчальний заклад; Європейська асоціація закладів вищої освіти; Європейська асоціація університетів; Університет.*

Знання (Knowledge): Осмислена та засвоєна суб'єктом наукова інформація, що є основою його усвідомленої, цілеспрямованої діяльності. Знання бувають емпіричними (фактологічними) і теоретичними (концептуальними, методологічними).

Іноземні студенти (Foreign students): Студенти, які не мають громадянства країни, у якій навчаються.

Інтернаціоналізація (Internationalisation): У вищій освіті це процес інтеграції освітньої, дослідницької та адміністративної діяльності вищого навчального закладу / закладу вищої освіти чи наукової установи з міжнародною складовою:

- індивідуальна мобільність (студентів, науковців, викладачів, адміністративного персоналу);

- створення спільних міжнародних освітніх і дослідницьких програм;

- формування міжнародних освітніх стандартів з метою забезпечення якості;

- інституційне партнерство, створення освітніх і дослідницьких консорціумів, об'єднань.

Інформальна освіта (Informal education): Освіта, що зовні не організована, тобто не інституціалізована, самоорганізована освіта (самоосвіта): наприклад, самостійне прослуховування окремих лекцій або читання книг і журналів, перегляд телепередач тощо.

Інформальне навчання (Informal learning): Неофіційне, не інституціалізоване цілеспрямоване (самонавчання) або нецілеспрямоване навчання (зокрема спонтанне, випадкове, що відбувається під час позанавчальної діяльності).

Дивись також: *випадкове або побічне навчання*.

Інформаційний пакет (Information package / set): Один з ключових елементів ЄКТС, що вміщує дані про вищий навчальний заклад / заклад вищої освіти, каталог курсів, іншу інформацію для абітурієнтів, здобувачів вищої освіти, викладачів, науковців та інших зацікавлених осіб.

Кваліфікація (Qualification): Офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом (ступінь, диплом, сертифікат або інше свідоцтво) про вищу освіту.

За концепцією Міжнародної стандартної класифікації професій кваліфікація – здатність особи виконувати завдання

і обов'язки певного виду діяльності, визначається рівнем і спеціалізацією освіти (формальної, неформальної, інформальної). Сучасне розуміння кваліфікації як «втілення певної якості» (*лат.*) виходить за межі придатності для професійної діяльності та не обмежується її професійними ознаками. Рамки (як певне шкалювання) кваліфікацій передбачають принципову їх вимірюваність (визначеність) і градацію. Для забезпечення цього кваліфікації описуються в термінах результатів навчання, останні, у свою чергу, формулюються в термінах компетентностей (реалізаційні здатності особи). Термін «кваліфікація» охоплює широке різноманіття результатів формального, неформального, інформального навчання як в освітній системі, так і поза нею. З огляду на провайдера кваліфікацій вони поділяються на академічні / освітні (надаються освітньою системою на основі освітніх стандартів) та професійні (надаються переважно роботодавцями або спільно з ними на основі професійних стандартів, вироблених у сфері праці).

У Лісабонській конвенції з визнання кваліфікацій вищої освіти в європейському регіоні (1997 р.), спрямованій на зіставлення, порівнювання і встановлення еквівалентності документів про вищу освіту різних країн, документах Європейського простору вищої освіти під кваліфікацією також розуміють будь-який ступінь, звання, диплом або інше свідоцтво, що надані компетентним органом і засвідчує успішне закінчення відповідної програми з вищої освіти.

Класифікація галузей освіти та підготовки, Євро-стат (Classification of fields of education and training, EURO-STAT): Класифікація освіти на основі системної характеристики освітніх програм, слугує інструментом збору, узагальнення та представлення статистичних даних про освіту в Європейському Союзі на основі МСКО 1997.

Коефіцієнт випуску (Graduation rate): Відсоток кількості випускників певного рівня (циклу) вищої освіти від чисельності населення, яке має вік, відповідний типовому віку цих випускників.

Коефіцієнт вступу (Entry rate): Відсоток кількості осіб, уперше прийнятих на певний рівень (цикл) вищої освіти, від чисельності населення, яке має вік, відповідний типовому віку вступників.

Компетентнісний підхід (Competence-based approach): Підхід до визначення результатів навчання, що базується на їх описі в термінах компетентностей. Компетентнісний підхід є ключовим методологічним інструментом реалізації цілей Болонського процесу та за своєю сутністю є студентоцентрованим.

Компетентність / компетентності (Competence, competency / competences, competencies): Динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних,

світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.

Компетентності лежать в основі кваліфікації випускника. Компетентність (компетентості) як набуті реалізаційні здатності особи до ефективної діяльності не слід плутати з компетенцією (компетенціями) як наданими особі повноваженнями.

Компетенція / компетенції (*Competence, competency / competences, competencies*): Надані (наприклад, нормативно-правовим актом) особі (іншому суб'єкту діяльності) повноваження, коло її (його) службових й інших прав і обов'язків. Слід відрізняти поняття компетенції / компетенцій від компетентності / компетентностей як набутих реалізаційних здатностей особи.

Комунікація (*Communication*): Взаємозв'язок суб'єктів з метою передавання інформації, узгодження дій, спільної діяльності, зокрема для здійснення освіти, навчання.

Контактні години (*Contact hours*): Навчальний час, що проводиться здобувачами вищої освіти в безпосередньому контакті з викладачем (аудиторні години – лекції, семінарські заняття тощо).

Дивись також: *аудиторні години*.

Контроль якості (Quality control): Процес оцінювання якості, який сфокусований на вимірюванні якості вищого навчального закладу / закладу вищої освіти або освітньої програми. Включає певний набір методів, процедур, інструментів, що розроблені та використовуються для визначення відповідності реальної якості встановленим стандартам. Ключовим елементом контролю якості є система доказів правильності оцінки якості.

Кредит ЄКТС (Credit ECTS): одиниця вимірювання обсягу навчального навантаження здобувача вищої освіти, яка використовується в Європейській кредитній трансферно-накопичувальній системі (ЄКТС), необхідного для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання.

Певна кількість кредитів ЄКТС призначається всім компонентам освітньої програми та програмі в цілому. Обсяг одного кредиту ЄКТС становить 30 годин за Законом України «Про вищу освіту». Навантаження одного навчального року за денною формою навчання становить, як правило, 60 кредитів ЄКТС.

Дивись також: *Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система.*

Критерії оцінювання (Assessment criteria): Стосовно оцінювання виконання вимог освітніх програм – описи того, що і на якому рівні має зробити здобувач вищої освіти для демонстрації досягнення результатів навчання.

Курс (Course): У світовій практиці частина освітньої програми, яка зазвичай є автономною і оцінюється окремо та характеризується конкретним набором результатів навчання і відповідними критеріями оцінювання. Освітня програма, як правило, складається з певної кількості курсів. За навчальним навантаженням здобувача вищої освіти курс характеризується певною (рекомендовано уніфікованою або кратною) кількістю кредитів ЄКТС. Курс – синонім до вітчизняного терміну «навчальна дисципліна / модуль» в освітній програмі. У певних випадках курс означає освітню програму в цілому.

Лідерство (Leadership): Управління, що здійснюється шляхом впливу на поведінку людей (послідовників) на основі взаємної поваги та довіри задля реалізації суспільно значущих цілей (цінностей) та потребує наявності в управлінця-лідера відповідних лідерських компетентностей (якостей). Лідерство є одночасно положенням (статичний аспект) і процесом впливу (динамічний / процесний аспект), в основі яких – прояв лідерських якостей особистості. Наявність статичного аспекту продукує процесний аспект.

Відповідно до основних видів діяльності (індивідуальна та групова) виокремлюють два види лідерства – індивідуальне та організаційне:

- індивідуальне лідерство – суб'єктом прояву лідерства виступає окрема особистість, може здійснюватися як безпосередньо стосовно себе (саморозвиток особистості), так і відносно інших осіб;
- інституційне (або організаційне) лідерство – суб'єктом

прояву лідерства виступає організація, може здійснюватися як безпосередньо стосовно себе (саморозвиток організації), так і стосовно інших організацій.

Лісабонська конвенція з визнання (Lisbon Recognition Convention): Міжнародна конвенція Ради Європи, що розроблена спільно з ЮНЕСКО, прийнята в 1997 р. у Лісабоні, запроваджується з 1999 р. і стосується визнання академічних ступенів та кваліфікацій вищої освіти. Конвенція встановлює, що ступені (кваліфікації) і періоди навчання мають визнаватися, якщо інституціями, відповідальними за визнання, не встановлено суттєвих відмінностей. Лісабонська конвенція з визнання слугує важливим інструментом Болонського процесу та Європейського простору вищої освіти.

Лісабонська стратегія (Lisbon Strategy): Ініційована у 2000 р. Європейським Союзом стратегія із підвищення конкурентоспроможності, зокрема через створення Європейського дослідницького простору (ЄДП) з метою розвитку суспільства та економіки, що базуються на знаннях.

Ліцензування (Licensing): Процедура визнання спроможності юридичної особи провадити освітню діяльність за певною спеціальністю на певному рівні вищої освіти відповідно до стандартів освітньої діяльності.

Magister (Master, second cycle degree): Освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти, який відповідає сьомому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій, та присуджується вищим навчальним закладом / закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90-120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків.

У болонській класифікації ступінь магістра присуджується після завершення 2-го циклу вищої освіти та відповідає 7-му рівню Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя.

Особа має право здобувати ступінь магістра за умови наявності в неї ступеня бакалавра.

Ступінь магістра медичного, фармацевтичного або ветеринарного спрямування здобувається на основі повної загальної середньої освіти і присуджується вищим навчальним закладом / закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми, обсяг якої становить 300-360 кредитів ЄКТС.

Дивись також: *ступінь другого циклу; другий рівень вищої освіти.*

Мережа національних інформаційних центрів академічного визнання (National Academic Recognition Information Centre Network, NARIC network): Мережа національних інформаційних центрів країн – членів Європейського Союзу, яка створена з метою вдосконалення академічного визнання дипломів і періодів навчання, сприяння мобільності студентів, викладачів та дослідників. Більшість таких центрів не приймають рішення з визнання, а лише надають потрібну інформацію і консультації щодо зарубіжних освітніх систем та кваліфікацій.

Міжнародна стандартна класифікація освіти, МСКО (International Standard Classification of Education, ISCED): Класифікація освіти на основі системної характеристики освітніх програм і відповідних кваліфікацій, слугує інструментом збору, узагальнення та представлення статистичних даних про освіту. МСКО запроваджена ЮНЕСКО у 1976 р., переглядалась у 1997 і 2011 рр. У 2013 р. виокремлена МСКО: галузі освіти та підготовки. Нині є основною міжнародною класифікаційною системою освіти. У МСКО-2011 наскрізним класифікаційним параметром визначено рівні освіти, а також додаткові критерії (наприклад, призначення, орієнтація, тривалість освітньої програми), у МСКО-2013 – галузі (широкі, вузькі і деталізовані) освіти. Концепція МСКО містить визначення таких понять, як освіта, підготовка, навченість, навчання, комунікація, інформація тощо.

Міжнародна стандартна класифікація професій, МСКП (*International Standard Classification of Occupations, ISCO*): Одна з основних міжнародних класифікацій, яка є інструментом систематизації робіт (занять, професій) відповідно до притаманних їм завдань та обов'язків. МСКП слугує: основою для міжнародних звітів, порівнянь та обмінів статистичними й адміністративними даними щодо професій; моделлю для розроблення національних і регіональних класифікацій професій; системою, що може бути безпосередньо використана в країнах, які не мають власних національних класифікацій.

Міжнародні студенти (*International students*): Студенти, які попередню освіту здобували в іншій країні.

Мобільність (*Mobility*): Один із ключових принципів формування європейських просторів вищої освіти і досліджень, що передбачає різноманітні можливості для вільного переміщення студентів, викладачів, дослідників, адміністраторів у цих просторах з метою академічного і загальнокультурного взаємозбагачення, слугує забезпеченню цілісності зазначених європейських просторів. Важливу роль у забезпеченні мобільності відіграють основні інструменти Болонського процесу – Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система, Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти, Додаток до диплома, а також європейська і національні системи забезпечення якості вищої освіти.

Модуль (Module): Навчальний компонент освітньої програми, у якій кожний такий компонент містить однакову або кратну кількість кредитів ЄКТС (наприклад, 5, 10, 15). У різних країнах, освітніх документах модуль може означати компонент освітньої програми, курс, навчальну дисципліну, групу навчальних дисциплін.

Модульна програма (Modular programme): Освітня програма, у якій студенти можуть гнучко формувати індивідуальний зміст навчання шляхом вільного вибору навчальних дисциплін або модулів. Модульні програми не мають чітко визначеної послідовності вивчення окремих модулів.

Модуляризація (Modularisation): Підхід до побудови освітньої / навчальної програми, при якому її компоненти (курси / навчальні дисципліни) мають однаковий або кратний вимір. За проектом Тюнінг та Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою рекомендовано такі варіанти кредитних вимірів: 5–10–15 або 6–9–12–15.

Молодший бакалавр (Short cycle, Junior Bachelor): освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні (короткому циклі відповідно до Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти) вищої освіти і присуджується вищим навчальним закладом / закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти

освітньої-професійної програми, обсяг якої становить 90-120 кредитів ЄКТС. Особа має право здобувати ступінь молодшого бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.

Дивись також: *початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти*.

Навантаження студента (Student workload): Час, який пересічний студент (певного рівня вищої освіти) потребує для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання. Цей час включає всі види навчальної роботи: лекції, семінарські, практичні заняття, самостійну роботу, складання екзаменів тощо.

Навчальна програма (Study programme): див. *Освітня програма (Educational programme)*.

Навчальне навантаження (Study load): див. *Навантаження студента (Student workload)*.

Навчання / навченість (Learning): Індивідуальне опанування або змінювання інформації, знань, розумінь, поглядів, цінностей, умінь, компетентностей чи вчинків через досвід, практику, вивчення або викладання за Міжнародною стандартною класифікацією освіти 2011, 2013 pp.

Навчання впродовж життя (Lifelong learning, LLL):

Процес навчання за будь-якими формами (формальне, неформальне, інформальне, випадкове / спонтанне, побічне), рівнями (підрівнями, циклами) та періодами (тривалістю) впродовж усього життя.

Навченість навчатися (Learning to learn):

Здатність до організації і постійного продовження власного індивідуального та / або групового навчання. Навченість навчатися є однією з ключових компетентностей особи, що визначені Європейським Парламентом і Радою Європейського Союзу, та включає оцінювання своїх навчальних потреб, процесу та прогресу, визначення можливостей, подолання перешкод для успішного навчання, відповідну мотивацію і впевненість.

Накопичення кредитів (Credit accumulation):

Процес послідовного отримання кредитів за навчання в рамках освітньої програми, відповідно до вимог якої потрібно отримати певну кількість кредитів для її успішного закінчення. Кредити присвоюються і накопичуються лише тоді, коли успішне досягнення здобувачем вищої освіти визначених (очікуваних) результатів навчання підтверджене оцінюванням. Кредити можуть взаємно визнаватися між освітніми програмами в одному вищому навчальному / закладі вищої освіти, між різними закладами в межах країни або на міжнародному рівні. У будь-якому випадку лише вищий навчальний заклад / заклад вищої освіти,

що присуджує кваліфікацію, визначає, які кредити, отримані в інших місцях, можуть бути зараховані як частина роботи, необхідної для присудження кваліфікації.

Науковий рівень вищої освіти (Research level of higher education): Рівень вищої освіти, що відповідає 9-му кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає набуття компетентностей з розроблення і впровадження методології та методики дослідницької роботи, створення нових системоутворюючих знань та/або прогресивних технологій, розв'язання важливої наукової або прикладної проблеми, яка має загальнонаціональне або світове значення.

Дивись також: *доктор наук; постдоктор.*

Науково-педагогічні працівники (Academic Staff): Особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах / закладах вищої освіти провадять навчальну, методичну, наукову (науково-технічну, мистецьку) та організаційну діяльність.

Дивись також: *академічний персонал.*

Національна рамка кваліфікацій, НРК (National Qualifications Framework, NQF): Цілісний міжнародно зрозумілий опис національної шкали кваліфікацій (у вигляді кваліфікаційних рівнів) у термінах компетентностей, через який всі кваліфікації та інші навчальні досягнення, зокрема у вищій освіті, можуть бути виражені й співвіднесені між собою у узгоджений спосіб.

В Україні Національна рамка кваліфікацій затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1241.

Неформальна освіта (Non-formal education): Додаткова освіта, що доцільно організована, інституціолізована, проте не завершується наданням кваліфікації певного рівня (етапу, циклу) формальної освіти.

Неформальне навчання (Non-formal learning): Додаткове інституційно організоване навчання, що не завершується наданням кваліфікації певного рівня (етапу, циклу) формальної освіти.

Освіта (Education): За концепцією Міжнародної стандартної класифікації освіти 2011, 2013 рр. (ЮНЕСКО, ООН) процеси, якими суспільство цілеспрямовано передає накопичені інформацію, знання, розуміння, погляди, цінності, уміння, компетентності та вчинки від покоління до покоління. Вони включають комунікацію з метою навчання / навченості. Комунікація передбачає передавання інформації повідомлень, ідей, знань, принципів тощо.

Освіта дорослих (Adult / continuing / recurrent education): Освітні заходи будь-якого змісту, рівня, метода, форми, завдяки яким особи, які вважаються в данному суспільстві дорослими, вдосконалюють свої освітні і професійні кваліфікації, розвивають здатності, компетентності.

Освітнє лідерство (Education leadership): Нова управлінська парадигма, яка є орієнтиром і механізмом для здійснення реформ у сфері освіти в умовах сучасних суспільних трансформацій. Освітнє лідерство слід розглядати у таких трьох взаємопов'язаних аспектах:

- *лідерство в освіті* (діяльність керівників, викладачів, студентів / учнів та, як результат, освітніх закладів-лідерів);
- *лідерство для освіти* (діяльність батьків, науковців, роботодавців та інших стейкхолдерів задля розвитку освіти);
- *лідерство освіти* (діяльність держави (державна політика) щодо забезпечення пріоритетного розвитку освітньої сфери).

Освітні кваліфікації (Educational qualifications): Кваліфікації, що присуджуються в освітній системі на основі освітніх стандартів. У вищій освіті освітні кваліфікації називають ступенями.

Освітні стандарти (Educational standards): Стандарти, що виробляються в освітній системі для забезпечення освіти певного рівня (підрівня, етапу, циклу) і присудження відповідних освітніх (академічних) кваліфікацій (ступенів).

Освітній заклад (Educational institution): Організація, що надає навчальні та / чи пов'язані з цим послуги.

Освітній компонент (Educational component): Самодостатня і формально структурована частина освітньої /

навчальної програми (наприклад, курс, модуль, навчальна дисципліна, семінар, виробнича практика тощо).

Освітній процес (Educational process / Education activities):

Інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у вищому навчальному закладі / закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, припороження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості.

Освітній рівень (Educational level): див. Рівень освіти (Level of education).

Освітня діяльність (Educational activity): Діяльність вищих навчальних закладів / закладів вищої освіти, що провадиться з метою забезпечення здобуття вищої, післядипломної освіти і задоволення інших освітніх потреб здобувачів вищої освіти та інших осіб.

Освітня програма (Educational programme): Система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення,

кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти.

Оцінка (*Grade / mark*): Будь-яка кількісна або якісна міра на основі визначених критеріїв, які використовуються для опису результатів оцінювання в окремій навчальній дисципліні (модулі) або цілій освітній / навчальній програмі.

Оцінювання студентів (*Assessment of individual students*): Формалізований процес визначення рівня опанування студентом запланованих (очікуваних) результатів навчання, що є необхідним для вдосконалення навчального процесу, підвищення ефективності викладання, розвитку студентів.

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти (*First (Bachelor's) cycle of higher education*): рівень вищої освіти, що відповідає шостому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань та практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов'язків за обраною спеціальністю.

Дивись також: *ступінь першого циклу*.

Післядипломна освіта (*Postgraduate / Continuing / Further / In-service Education*): Спеціалізоване вдосконалення освіти та

професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду.

Дивись також: *продовжена освіта; освіта дорослих.*

Подвійний диплом / ступінь (Double diploma / degree):

Документи про вищу освіту, що надаються окремо кожним з двох вищих навчальних закладів після успішного завершення здобувачем вищої освіти спільної освітньої програми на певному циклі/рівні вищої освіти, яка узгоджена між цими вищими навчальними закладами.

Постдоктор (Postdoctor): Особа, яка здобула ступінь доктора філософії і проводить у визначений період дослідження самостійно або за координації провідного вченого в складі дослідницької групи, отримуючи наукову стипендію та перебуваючи на науковій посаді, з метою удосконалення професійних компетентностей, необхідних для подальшої кар'єри.

Дивись також: *доктор наук; науковий рівень вищої освіти.*

Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти (Basic level (Short cycle) of higher education): рівень вищої освіти, що відповідає 5-му кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою загальнокультурної та професійно орієнтованої підготовки, спеціальних

умінь і знань, а також певного досвіду їх практичного застосування з метою виконання типових завдань, що передбачені для первинних посад у відповідній галузі професійної діяльності.

Дивись також: *молодший бакалавр*.

Предметні опорні точки (Subject benchmark statements):

Орієнтири щодо стандартів академічних ступенів у різних галузях знань / предметних областях. Вони описують те, що надає освітній програмі цілісність та ідентичність, а також визначають, що очікується від випускника в термінах умінь, навичок, здатностей тощо, необхідних для розвитку компетентностей в цій галузі знань / предметній області.

Розроблені та використовуються Агенцією забезпечення якості (QAA) Великобританії для допомоги у розробленні, аналізі та реалізації освітніх програм. Не можуть розглядатися як стандарти.

Придатність (здатність) до працевлаштування (Employability): Наявність у випускників компетентностей (знань, умінь, інших особистісних характеристик), що необхідні для успішного працевлаштування.

Призначення кредитів (Credit assignment): Процес формального визначення в кредитах ЄКТС навчального навантаження студента, необхідного для опанування певної освітньої / навчальної програми або її компонентів.

Присвоєння кредитів (Award of credits): Акт надання (зарахування) студенту певної кількості кредитів ЄКТС. Присвоєння кредиту ЄКТС підтверджує, що результати навчання студента оцінено, і що студент виконав вимоги до освітнього / навчального компоненту чи кваліфікації.

Присудження ступеня / кваліфікації (Award of degree / qualification): Акт надання студентові певного академічного ступеня / кваліфікації за результатами успішного виконання відповідної освітньої програми.

Програмні компетентності (Programme competences): Найбільш важливі компетентності, що визначають специфіку та включаються в Профіль програми. Очікується, що програмні компетентності однакових програм в різних університетах є подібними чи порівнюваними між собою.

Програмні результати навчання (Programme learning outcomes): Узгоджений набір 15-20 тверджень, які виражають, що здобувач вищої освіти повинен знати, розуміти та бути здатним виконувати після успішного завершення освітньої програми.

Продовжена освіта (Continuing / recurrent education): див. *Освіта дорослих (Adult education)*; ***Післядипломна освіта (Postgraduate Continuing / Further / In-service Education)***.

Проект Тюнінг (TUNING Project): Проект Європейської Комісії «Налаштування освітніх структур в Європі», що реалізується з 2000 р. європейськими університетами при взаємодії із сферою праці та спрямований на формування загальної методології порівнюваності та сумісності рівнів і змісту освітніх програм у різних предметних галузях вищої освіти. Проект охоплює переважну більшість країн, що підписали Болонську декларацію, включаючи Україну. Проект Тюнінг виходить з того, що академічні ступені (кваліфікації) у міжнародному плані можуть бути порівняними і сумісними, якщо порівнюване те, що здатні (компетентні) виконати їх власники, та якщо порівнювані відповідні профілі програм. При цьому не ставиться за мету розроблення уніфікованих загальноєвропейських освітніх програм із детермінованим переліком навчальних дисциплін і з визначеним змістом. За проектом визначено ключові загальні та предметно-специфічні (фахові) компетентності для окремих освітніх галузей. У рамках проекту також розроблені дескриптори циклу / рівня для значної кількості предметних областей.

Професійне визнання (Professional recognition): Стосується права власника кваліфікації на практичну діяльність і відповідний професійний статус. У межах Європейського Союзу визнання в професійних цілях визначається як правовий акт, за яким компетентний орган у приймаючій країні визнає, що кваліфікація, отримана за кордоном, прийнятна для здійснення на її території законодавчо регульованої професійної діяльності.

Професійні кар'єрні кваліфікації (*Professional career qualifications*): Професійні кваліфікації, що присуджуються роботодавцями в сфері праці на основі професійних стандартів. Професійні кар'єрні кваліфікації слід відрізняти від професійних освітніх кваліфікацій, які надаються в освітній сфері.

Професійні кваліфікації (*Professional qualifications*): Кваліфікації, які надаються з урахуванням професійних стандартів, що діють у сфері праці, і відображають здатність особи виконувати завдання і обов'язки певного виду професійної діяльності. За суб'єктом надання професійні кваліфікації поділяються на кар'єрні (надаються у сфері праці) та освітні (надаються у сфері освіти). Серед професійних кар'єрних кваліфікацій – кваліфікаційні розряди, ранги, класні чини, категорії, звання тощо.

Професійні освітні кваліфікації (*Professional educational qualifications*): Освітні кваліфікації, які орієнтовані на вихід випускника на ринок праці, здійснення професійної діяльності та надаються в освітній сфері з урахуванням професійних стандартів за результатами виконання професійних освітніх програм. Професійні освітні кваліфікації не слід плутати із академічними кваліфікаціями (ступенями), що орієнтовані на подальше навчання, або професійними кар'єрними кваліфікаціями, які надаються роботодавцями у сфері праці.

Професійні стандарти (*Professional standards*): Мінімально необхідні вимоги до змісту та умов праці, кваліфікації працівників, їх компетентностей, що визначаються роботодавцями і слугують основою для присудження професійних кваліфікацій. Професійні стандарти співвідносяться з рівнями Національної рамки кваліфікацій і групуються за галузевими ознаками.

Профіль навчання (*Profile of study*): Сукупність основних типових характеристик освітньої програми, що відображують специфіку спрямування вищої освіти. Серед таких характеристик – орієнтація освітніх програм, що визначає їх тип (загальний, академічний та професійний, прикладний). Орієнтаційні типи характерні для всіх рівнів і циклів вищої освіти – короткого, бакалаврського, магістерського, докторського, крім доктора наук.

Профіль програми (*Programme profile*): Документ європейського зразка, створений для представлення в усталеній формі основної інформації про освітню програму. Дозволяє точно позиціонувати освітню програму серед інших, співвіднести з тематикою наукових досліджень, чим полегшити її розуміння всіма основними зацікавленими особами / стейкхолдерами: студентами, роботодавцями, дослідниками, викладачами, агенціями забезпечення якості тощо. Визначає предметну область, до якої належить дана освітня програма, її освітній рівень

та специфічні особливості даної програми, які відрізняють її від інших подібних програм. Може бути самодостатнім документом або частиною Додатку до диплома (обсягом до 2 сторінок).

Профіль ступеня (Degree profile): див. Профіль навчання (Profile of study); Профіль програми (Programme profile).

Рамка кваліфікацій (Qualifications framework): Цілісний структурований опис кваліфікаційних рівнів, через який можуть бути виражені та співвіднесені між собою в узгоджений спосіб усі кваліфікації у певній системі кваліфікацій. Рамки кваліфікацій визначають результати навчання, виражені в термінах компетентностей, для кваліфікацій певних рівнів.

Розрізняють загальноєвропейські, національні та галузеві рамки кваліфікацій.

До загальноєвропейських рамок кваліфікацій відносяться Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя, Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти.

Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (Framework for Qualifications of the European Higher Education Area, FQ EHEA): Всеохоплююча рамка (шкала) кваліфікацій, яка розроблена для вищих навчальних закладів / закладів вищої освіти Європи, прийнята на Бергенській конференції (2005 р.), описує три послідовні цикли вищої освіти:

перший, включаючи короткий, (бакалаврський), другий (магістерський) і третій (докторський). Для опису кваліфікаційних рівнів рамки використовуються Дублінські дескриптори, що складаються з п'яти видів компетентностей (результатів навчання): знання і розуміння; застосування знань і розуміння; формування суджень; комунікація; здатність до подальшого навчання, розвитку, а також кредитний вимір для першого і другого циклів.

Ранжування закладів вищої освіти (Ranking Higher Education Institutions): Процес і механізм порівняння показників діяльності вищих навчальних закладів / закладів вищої освіти (та/або освітніх програм) за певними критеріями та визначення відповідних рейтингів. Серед авторитетних світових рейтингів – «Шанхайський» (Академічний рейтинг університетів світу – ARWU), який ранжує 500 університетів та еквівалентних закладів, і «Таймс» (Times), визначає 400 найкращих університетів та їм еквівалентних закладів світового класу.

Регульована професія (Regulated profession): Професія, допуск до якої та/або діяльність у межах якої певним чином регулюється спеціальним законом або спеціальними адміністративними правилами.

Результати (Outcomes): Очікувані чи досягнуті результати освітньої / навчальної програми, іншої інституційної

діяльності, що підтверджуються певним переліком індикаторів. Реальні досягнуті результати відмінні від цілей, які являють собою очікувані (заплановані, бажані) результати.

Результати навчання (*Learning outcomes*): Сукупність знань, умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою у процесі навчання за певною освітньо-професійною, освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти.

Результати навчання в сукупності із критеріями їх оцінювання визначають мінімальні вимоги до присвоєння кредитів, у той час, як виставлення оцінок ґрунтується на співставленні реальних навчальних досягнень студента із мінімальними вимогами. Реальні результати навчання відрізняються від навчальних цілей (очікуваних результатів) тим, що стосуються навчальних досягнень студента, тоді як цілі навчання є намірами викладача (запланованими результатами). Термін «результати навчання» є одним з основних термінів Болонського процесу і важливий для розуміння та порівняння розмаїття академічних ступенів (кваліфікацій) в Європі, зміни освітньої парадигми з процесної на результатну. Останнє означає перехід від підходу в побудові освітніх програм і викладанні, орієнтованого на викладача, до студентоцентрованого підходу.

Рівень кредиту (*Credit level*): Показник відносного рівня вимог до складності навчального компоненту, глибини його

вивчення та рівня самостійності студента. Може пов'язуватися з роком навчання (наприклад, рівні 1 / 2 / 3 при трирічній освітній програмі) та/або змістом курсу (наприклад, базовий, середній, ускладнений).

Рівень освіти (Level of education): Місце освітньої / навчальної програми, відповідної кваліфікації (ступеня) в системі освіти, зокрема вищої освіти. Рівні освіти утворюють упорядкований перелік груп освітніх / навчальних програм і відповідних кваліфікацій за ступенем складності їх змісту від найпростіших базових до складних спеціалізованих. Рівень освіти, поряд з галуззю освіти, є основною класифікаційною змінною Міжнародної стандартної класифікації освіти та ідентифікується з певними рівнями європейських і національних рамок кваліфікацій. Зазвичай існує національна ієрархія рівнів освіти, кваліфікацій, ступенів (з цією метою в різних країнах прийнято національні системи класифікації освіти та рамки кваліфікацій). Кількість рівнів освіти, кваліфікацій, ступенів може відрізнятися поміж країнами та системами освіти.

Рівні вищої освіти (Levels of higher education): див. *Міжнародна стандартна класифікація освіти, МСКО (International Standard Classification of Education, ISCED)*; *Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти (Basic level (Short cycle) of higher education)*; *Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти (First (Bachelor's) cycle of higher education)*; *Другий*

(магістерський) рівень вищої освіти (Second (Master's) cycle of higher education); Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти (Third (education and research) cycle of higher education).

Розуміння (Understanding): Теоретичний (концептуальний) рівень опанування знань / навчальної інформації, що дає змогу не лише фактично знати, що, де і коли відбувається та відтворювати / перелічувати відомі факти, а й інтерпретувати інформацію та пояснювати, чому і як відбувається / здійснюється те чи інше явище.

Сертифікація (Certification): Процес, за яким уповноважений орган підтверджує досягнення встановлених стандартів якості та зазвичай надає відповідні права суб'єкту діяльності. Для вищої освіти надання відповідного сертифікату, диплому або звання формально означає, що результати навчання досягнуті здобувачем вищої освіти, оцінені та визнані компетентним органом згідно із визначеним стандартом.

Система внутрішнього забезпечення якості (Internal Quality Assurance System): Система забезпечення вищими навчальними закладами / закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти, що передбачає здійснення таких процедур і заходів:

1) визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти;

2) здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм;

3) щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників вищого навчального закладу / закладу вищої освіти та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті вищого навчального закладу / закладу вищої освіти, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;

4) забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників;

5) забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою;

6) забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом;

7) забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації;

8) забезпечення ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових працях працівників вищих навчальних закладів / закладів вищої освіти і здобувачів вищої освіти;

9) інших процедур і заходів.

Система забезпечення якості вищої освіти (Quality Assurance System in Higher Education): Складається з:

1) системи забезпечення вищими навчальними закладами / закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості

вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості);

2) системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів / закладів вищої освіти та якості вищої освіти;

3) системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Система зовнішнього забезпечення якості (External Quality Assurance System): Система зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів / закладів вищої освіти та якості вищої освіти, що передбачає здійснення таких процедур і заходів:

1) забезпечення ефективності процесів і процедур внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів / закладів вищої освіти та якості вищої освіти;

2) забезпечення наявності системи проведення процедур зовнішнього забезпечення якості;

3) забезпечення наявності оприлюднених критеріїв прийняття рішень відповідно до стандартів та рекомендацій забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти;

4) налагодження доступного і зрозумілого звітування;

5) проведення періодичних перевірок діяльності систем забезпечення якості та механізмів роботи з отриманими рекомендаціями;

6) інших процедур і заходів.

Соціальний вимір вищої освіти (Social dimension in higher education): Сукупність характеристик вищої освіти, яка включає рівний і справедливий доступ до якісної освіти, інформування і консультування студентів, їх матеріальну підтримку, забезпечення соціальної єдності, що дає змогу більшості молодих людей, незалежно від соціального статусу, фінансової спроможності, інших факторів, опанувати освіту вищого рівня та максимально розкрити свій особистий потенціал, а відтак досягнути соціального вирівнювання громадян. Соціальний вимір вищої освіти є одним з аспектів Болонського процесу.

Дивись також: *мобільність; якість вищої освіти.*

Спеціалізація (Specialization / Major subject): Складова спеціальності, що визначається вищим навчальним закладом та передбачає профільну спеціалізовану освітньо-професійну чи освітньо-наукову програму підготовки здобувачів вищої та післядипломної освіти.

Спеціальність (Speciality / Specialty / Detailed field): Складова галузі знань, за якою здійснюється професійна підготовка.

Спільний ступінь (Joint degree): Академічний ступінь (кваліфікація), що присуджується спільно принаймні двома вищими навчальними закладами / закладами вищої освіти на основі освітньої програми, що розроблена та/або надається спільно

цими закладами-партнерами. Присудження спільних ступенів (кваліфікацій) сприяє академічній і професійній мобільності, розвитку Європейського простору вищої освіти.

Сталий фонд (ендавмент) вищого навчального закладу (Endowment for higher education institution): Сума коштів або вартість іншого майна, призначена для інвестування або капіталізації на строк не менше 36 місяців, пасивні доходи від якої використовуються вищим навчальним закладом / закладом вищої освіти з метою здійснення його статутної діяльності у порядку, визначеному благодійником або уповноваженою ним особою.

Стандарт вищої освіти (Higher Education Standard): Сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів / закладів вищої освіти і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності.

Стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів / закладів вищої освіти (наукових установ).

Стандарт вищої освіти визначає такі вимоги до освітньої програми:

- 1) обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти;
- 2) перелік компетентностей випускника;
- 3) нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання;
- 4) форми атестації здобувачів вищої освіти;
- 5) вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти;
- 6) вимоги професійних стандартів (у разі їх наявності).

Дивись також: *акредитація; ліцензування; Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти; якість вищої освіти.*

Стандарт освітньої діяльності (Education Activities Standard): Сукупність мінімальних вимог до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітнього процесу вищого навчального закладу / закладу вищої освіти і наукової установи.

В Україні стандарти освітньої діяльності розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності з урахуванням необхідності створення умов для осіб з особливими освітніми потребами та є обов'язковими до виконання всіма вищими навчальними закладами / закладами вищої освіти незалежно від форми власності та підпорядкування, а також науковими установами, що забезпечують підготовку докторів філософії та докторів наук.

В Європейському просторі вищої освіти на основі визначених вимог до вищої освіти може відбуватися інституційне оцінювання в межах акредитації освітньої програми відповідно до Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості.

Дивись також: *акредитація; ліцензування; Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти; якість вищої освіти.*

Стандарти (Standards): Положення (норми), що визначають певний рівень вимог до змісту, якості та умов її оцінювання. Стосовно закладів вищої освіти / вищих навчальних закладів стандарти містять визначення того, що має бути досягнуто цими закладами для акредитації чи сертифікації їх або їхніх освітніх / навчальних програм. Щодо освітніх / навчальних програм, то стандарти включають опис результатів навчання, необхідних для присудження кваліфікації [1; 15; 20; 23].

Дивись також: *акредитація; освітні, професійні стандарти; компетентність / компетентності; результати навчання; якість вищої освіти.*

Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area): Документ, ухвалений на Болонському саміті в 2005 р. у Бергені (Норвегія), призначений для вищих навчальних закладів та агенцій із забезпечення якості вищої освіти.

Містить стандарти і рекомендації щодо внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах, зовнішнього забезпечення якості вищої освіти та стандарти щодо агенцій із зовнішнього забезпечення якості вищої освіти.

Дивись також: *акредитація; ліцензування; стандарт вищої освіти; стандарт освітньої діяльності; якість вищої освіти.*

Стратегія у вищій освіті (Strategy in higher education):

Визначення довгострокових цілей розвитку вищої освіти та обставин, з урахуванням яких плануються, ресурсно забезпечуються і реалізуються відповідні заходи. У рамках Болонського процесу у 2007 р. прийнята стратегія «Європейський простір вищої освіти в глобальному оточенні», у якій поміж пріоритетів на майбутнє є цілісне функціонування цього простору.

Студент (Student): Особа, яка залучена до формальної освітньої програми вищої освіти.

Студентоцентризований підхід (Student-centered approach / Learner-centered approach): Передбачає розроблення освітніх програм, які зосереджуються на результатах навчання, ураховують особливості пріоритетів особи, що навчається, ґрунтуються на реалістичності запланованого навчального навантаження, яке узгоджується із тривалістю освітньої програми. При цьому студенту надаються більші можливості щодо вибору змісту, темпу, способу та місця навчання.

Ступінь (Degree): Кваліфікація вищої освіти, що як правило, присвоюється після успішного завершення освітньої програми на певному циклі/рівні вищої освіти.

Ступінь другого циклу (Second cycle degree): Освітня кваліфікація, що присуджується вищим навчальним закладом / закладом вищої освіти після успішного завершення освітньої програми другого циклу вищої освіти за болонською класифікацією з тривалістю навчання 1–2 роки та навчальним навантаженням 60–120 кредитів ЄКТС. Ступінь другого циклу, який зазвичай називають магістерським, надається на основі отриманого раніше ступеня першого циклу або (у випадку інтегрованого ступеня) на основі третього освітнього рівня за Міжнародною стандартною класифікацією освіти.

Дивись також: *магістр; другий рівень вищої освіти.*

Ступінь першого циклу (First cycle degree): Освітня кваліфікація, що присуджується вищим навчальним закладом / закладом вищої освіти після успішного завершення освітньої програми першого циклу вищої освіти за болонською класифікацією з тривалістю навчання не менше 3-х років і навчальним навантаженням 180–240 кредитів ЄКТС. Ступінь першого циклу, який зазвичай називають бакалаврським, надається на основі третього освітнього рівня за Міжнародною стандартною класифікацією освіти.

Дивись також: *бакалавр; перший рівень вищої освіти.*

Ступінь третього циклу (*Third cycle degree*): Освітня кваліфікація, що присуджується вищим навчальним закладом / закладом вищої освіти після успішного завершення третього циклу вищої освіти за болонською класифікацією з тривалістю навчання 3–4 роки навчання і передбачає обов’язкове проведення науково-дослідницької роботи. Ступінь третього циклу, який зазвичай називають докторським, надається на основі отриманого раніше ступеня другого циклу або в певних випадках першого циклу вищої освіти.

Дивись також: *доктор філософії; третій рівень вищої освіти.*

Точки прив’язки (*Reference points*): Індикатори, які забезпечують цілісність кваліфікацій, сукупностей результатів навчання. Використовуються проектом Тьюнінг для означення галузей знань / предметних областей, для яких розробляються освітні програми різних рівнів.

Дивись також: *проект Тьюнінг; галузь знань.*

Транснаціональна вища освіта (*Transnational higher education*): Вища освіта, що надається громадянам певної країни навчальними / освітніми закладами іншої держави.

Трансфер кредитів (*Credit transfer*): Процес зарахування кредитів, присвоєних в одному навчальному / освітньому закладі та визнаних в іншому, як правило, з метою отримання (присудження) кваліфікації.

Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти (Third (education and research) cycle of higher education): Рівень вищої освіти, що відповідає 8-му кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Дивись також: *доктор філософії; ступінь третього циклу.*

Тривалість навчальної програми (Duration of study programme): див. ***Тривалість освітньої програми (Duration of educational programme)***.

Тривалість освітньої програми (Duration of educational programme): Стандартна кількість років, упродовж яких здобувач вищої освіти може виконати освітню програму. В Європейському просторі вищої освіти один навчальний рік вважається еквівалентним 60 кредитам ЄКТС.

Трициклова система вищої освіти (Three-cycle system of higher education): Запроваджена в рамках Болонського процесу система вищої освіти, що складається з трьох циклів:

перший і другий цикли відповідають 6-му і 7-му освітнім рівням за Міжнародною стандартною класифікацією освіти, а третій – 8-му (найвищому) освітньому рівню за цією класифікацією. Перший, другий і третій цикли зазвичай називають бакалаврським, магістерським, докторським. Кожен з цих циклів забезпечує доступ до професійної кар'єри та подальшого навчання. Характер кваліфікацій, що надаються на кожному з циклів описується Дублінськими дескрипторами в межах Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти. Документами Болонського процесу допускається також існування короткого циклу в межах першого циклу, що відповідає 5-му освітньому рівню за Міжнародною стандартною класифікацією освіти.

Уміння (Skills): Здатність застосовувати знання та розуміння для виконання завдань і розв'язання задач і проблем. Уміння поділяються на когнітивні (інтелектуально-творчі) і практичні на основі майстерності з використанням методів, матеріалів, інструкцій та інструментів.

Університет (University): Основний тип вищого навчального закладу / закладу вищої освіти, що найбільш повно виражає й реалізує місію, візію, цілі, завдання та функції вищої освіти. Як провідні інтелектуальні осередки суспільства, університети на засадах автономії, академічної свободи здійснюють освітню, дослідницьку, інноваційну діяльність, є головними чинниками суспільного прогресу.

В Україні університет – багатогалузевий (класичний, технічний) або галузевий (профільний) вищий навчальний заклад, що провадить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти (у тому числі доктора філософії), проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань і провадить культурно-просвітницьку діяльність.

Для визначення університетів світового класу проводяться їх різноманітні ранжування.

Фахові (предметно-специфічні) компетентності (Subject specific competences): Компетентності, які безпосередньо визначають специфіку (галузі знань / предметної області / спеціальності) освітньої програми та кваліфікацію випускника, забезпечують індивідуальність кожній освітній програмі.

В Європейському просторі вищої освіти за проектом Тюнінг розробляються описи та переліки компетентностей, результатів навчання для галузей знань і спеціальностей.

Філія (Branch / Affiliate): Територіально відокремлений структурний підрозділ вищого навчального закладу / закладу вищої освіти, що утворюється з метою задоволення потреб регіонального ринку праці у відповідних фахівцях та наближення місця навчання здобувачів вищої освіти до їх місця проживання.

В Україні філія вищого навчального закладу не є юридичною особою і діє на підставі затвердженого вищим навчальним закладом / закладом вищої освіти положення та відповідно до отриманої ліцензії на провадження освітньої діяльності.

Формальна освіта (Formal education): Освіта, що інституціалізована, цілеспрямована, спланована за участю державних і визнаних приватних організацій, та призводить до присудження національно визнаних кваліфікацій у межах певного освітнього рівня (етапу, циклу) і здійснюється в закладах освіти.

Формальне навчання (Formal learning): див. *Формальна освіта (Formal education)*.

Цикли вищої освіти (Cycles of higher education): Складові в ієрархічній структурній класифікації вищої освіти, запропонованій в рамках Болонського процесу. В Європейському просторі вищої освіти виділяють такі цикли: короткий у межах першого циклу, перший (зазвичай називають бакалаврським), другий (магістерський) і третій (докторський) цикли вищої освіти. У деяких країнах виділяють також постдокторський цикл, пов'язаний з вищими докторськими (науковими) кваліфікаціями (постдоктор – вищий доктор, габілітований доктор, доктор наук).

Цінності (Values): Об'єктивно-суб'єктивна інформація, що виражає значення об'єктів для суб'єктів, суб'єктивні

пріоритети в царині об'єктів. Цінності як ставлення суб'єктів до об'єктів формуються в освіті, навчанні.

Якість вищої освіти (Quality in Higher Education): Рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти.

Якість вищої освіти є ключовим поняттям Болонського процесу. З метою її забезпечення розроблено Рамку кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (2005 р.), Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2005 р.), утворено Європейську асоціацію забезпечення якості вищої освіти (2004 р.) та Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти.

Якість освітньої діяльності (Quality in education activities): Рівень організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі / закладі вищої освіти, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань.

ПЕРЕЛІК УКРАЇНОМОВНИХ ТЕРМІНІВ

Автономія вищого навчального закладу / закладу вищої освіти (Higher education institution autonomy)

Академічна довідка (Transcript)

Академічна мобільність (Academic mobility)

Академічна свобода (Academic freedom)

Академічне визнання (Academic recognition)

Академічний (Academic)

Академічний персонал (Academic staff)

Академічний плагіат (Academic plagiarism)

Академічний ступінь (Academic degree)

Акредитація (Accreditation)

Атестація (Assessment / Attestation)

Аудиторні години (Class /contact hours)

Бакалавр (Bachelor)

Болонська декларація (Bologna Declaration)

Болонський процес (Bologna process)

Взаємне визнання (Mutual recognition)

Визнання кредитів (Recognition of credits)

Викладацький персонал (Teaching staff)

Випадкове або побічне навчання (Incidental or random learning)

Випуск (Graduation)

Випускник (Graduate)

Вища освіта (Higher / tertiary education)

Вища освіта, заснована на дослідженнях (Research-based higher education)

Вищий навчальний заклад (Higher education institution)

Врядування у вищій освіті (Governance in higher education)

Галузь знань (Field of knowledge / Narrow Field)

Галузь освіти (Field of education)

Група Є4 (E4 Group)

Дескриптори кваліфікацій (Descriptors of qualifications)

Додаток до диплома (Diploma supplement)

Доктор наук (Doctor of Sciences)

Доктор філософії (Doctor of Philosophy, PhD)

Докторська школа (Doctoral school)

Другий (магістерський) рівень вищої освіти (Second (Master's) cycle of higher education)

Дублінські дескриптори (Dublin descriptors)

Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти (European Association for Quality Assurance in Higher Education, ENQA)

Європейська асоціація закладів вищої освіти (European Association of Institutions in Higher Education, EURASHE)

Європейська асоціація університетів, ЕАУ (European University Association, EUA)

Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система, ЕКТС (European Credit Transfer and Accumulation System, ECTS)

Європейська мережа національних інформаційних центрів з академічного визнання і мобільності (European Network of National Information Centres on academic recognition and mobility, ENIC Network)

Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя (European Qualifications Framework for Lifelong Learning, EQF LLL)

Європейський дослідницький простір, ЄДП (European Research Area, ERA)

Європейський простір вищої освіти, ЄПВО (European Higher Education Area, EHEA)

Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти (European Quality Assurance Register for Higher Education, EQAR)

Європейський союз студентів, ЄСС (European Students' Union, ESU)

Забезпечення якості (Quality assurance)

Загальні компетентності (Generic competences)

Заклад вищої освіти (Higher education institution)

Знання (Knowledge)

Іноземні студенти (Foreign students)

Інтернаціоналізація (Internationalisation)

Інформальна освіта (Informal education)

Інформальне навчання (Informal learning)

Інформаційний пакет (Information package/ set)

Кваліфікація (Qualification)

Класифікація галузей освіти та підготовки, Євростат (Classification of fields of education and training, EUROSTAT)

Коефіцієнт випуску (Graduation rate)

Коефіцієнт вступу (Entry rate)

Компетентнісний підхід (Competence-based approach)

Компетентність / компетентності (Competence, competency / competences, competencies)

Компетенція / компетенції (Competence, competency / competences, competencies)

Комунікація (Communication)

Контактні години (Contact hours)

Контроль якості (Quality control)

Кредит ЄКТС (Credit ECTS)

Критерії оцінювання (Assessment criteria)

Курс (Course)

Лідерство (Leadership)

Лісабонська конвенція з визнання (Lisbon Recognition Convention)

Лісабонська стратегія (Lisbon Strategy)

Ліцензування (Licensing)

Магістр (Master)

Мережа національних інформаційних центрів академічного

визнання (National Academic Recognition Information Centre Network, NARIC network)

Міжнародна стандартна класифікація освіти, МСКО (International Standard Classification of Education, ISCED)

Міжнародна стандартна класифікація професій, МСКП (International Standard Classification of Occupations, ISCO)

Міжнародні студенти (International students)

Мобільність (Mobility)

Модуляризація (Modularisation)

Модуль (Module)

Модульна програма (Modular programme)

Модуляризація (Modularisation)

Молодший бакалавр (Short cycle, Junior Bachelor)

Навантаження студента (Student workload)

Навчальна програма (Study programme)

Навчальне навантаження (Study load)

Навчання впродовж життя (Lifelong learning, LLL)

Навчання / навченість (Learning)

Навченість навчатися (Learning to learn)

Накопичення кредитів (Credit accumulation)

Науковий рівень вищої освіти (Research level of higher education)

Науково-педагогічні / педагогічні працівники (Academic staff)

Національна рамка кваліфікацій, НРК (National Qualifications

Framefork, NQF)

Неформальна освіта (Non-formal education)

Неформальне навчання (Non-formal learning)

Освіта (Education)

Освіта дорослих (Adult / continuing / recurrent education)

Освітнє лідерство (Education leadership)

Освітні кваліфікації (Educational qualifications)

Освітні стандарти (Educational standards)

Освітній заклад (Educational institution)

Освітній компонент (Educational component)

Освітній процес (Educational Process / Education Activities)

Освітній рівень (Educational level)

Освітня діяльність (Educational activity):

Освітня програма (Educational programme)

Оцінка (Grade / mark)

Оцінювання студентів (Assessment of individual students)

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти (First (Bachelor's) cycle of higher education)

Післядипломна освіта (Postgraduate / Continuing / Further / In-service Education)

Подвійний диплом / ступінь (Double diploma / degree)

Постдоктор (Postdoctor)

Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти (Basic level

(Short cycle) of higher education

Предметні опорні точки (Subject benchmark statements)

Придатність (здатність) до працевлаштування (Employability)

Призначення кредитів (Credit assignment)

Присвоєння кредитів (Award of credits)

Присудження ступеня / кваліфікації (Award of degree / qualification)

Продовжена освіта (Continuing / recurrent education)

Проект Тюнінг (TUNING Project)

Професійне визнання (Professional recognition)

Професійні кар'єрні кваліфікації (Professional career qualifications)

Професійні кваліфікації (Professional qualifications)

Професійні освітні кваліфікації (Professional educational qualifications)

Професійні стандарти (Professional standards)

Профіль навчання (Profile of study)

Профіль програми (Programme Profile)

Профіль ступеня (Degree profile)

Рамка кваліфікацій (Qualifications framework)

Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти
(Framework for Qualifications of the European Higher Education Area)

Ранжування закладів вищої освіти (Ranking Higher Education
Institutions)

Регульована професія (Regulated profession)

Результати (Outcomes)

Результати навчання (Learning outcomes)

Рівень кредиту (Credit level)

Рівень освіти (Level of education)

Рівні вищої освіти (Levels of higher education)

Розуміння (Understanding)

Сертифікація (Certification)

Система внутрішнього забезпечення якості (Internal Quality Assurance System)

Система забезпечення якості вищої освіти (Quality Assurance System in Higher Education)

Система зовнішнього забезпечення якості (External Quality Assurance System)

Соціальний вимір вищої освіти (Social dimension in higher education)

Спеціалізація (Specialization / Major Subject)

Спеціальність (Speciality / Specialty / Detailed Field)

Спільний ступінь (Joint degree)

Сталий фонд (ендаумент) вищого навчального закладу (Endowment for higher education institution)

Стандарт вищої освіти (Higher Education Standard):

Стандарт освітньої діяльності (Education Activities Standard)

Стандарти (Standards)

Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європей-

ському просторі вищої освіти (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area)

Стратегія у вищій освіті (Strategy in higher education)

Студент (Student)

Студентоцентризований підхід (Student-centred approach / Learner-centered approach)

Ступінь (Degree)

Ступінь другого циклу (Second cycle degree)

Ступінь першого циклу (First cycle degree)

Ступінь третього циклу (Third cycle degree)

Точки прив'язки (Reference points)

Транснаціональна вища освіта (Transnational higher education)

Трансфер кредитів (Credit transfer)

Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти (Third (education and research) cycle of higher education)

Тривалість навчальної програми (Duration of study programme)

Тривалість освітньої програми (Duration of educational programme)

Трициклова система вищої освіти (Three-cycle system of higher education)

Уміння (Skills)

Університет (University)

Фахові (предметно-специфічні) компетентності (Subject specific competences)

Філія (Branch / Affiliate)

Формальна освіта (Formal education)

Формальне навчання (Formal learning)

Цикли вищої освіти (Cycles of higher education)

Цінності (Values)

Якість вищої освіти (Quality in Higher Education)

Якість освітньої діяльності (Quality in education activities)

ПЕРЕЛІК АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ

Academic (Академічний)

Academic degree (Академічний ступінь)

Academic freedom (Академічна свобода)

Academic mobility (Академічна мобільність)

Academic plagiarism (Академічний плагіат)

Academic qualification (Академічні кваліфікація)

Academic recognition (Академічне визнання)

Academic staff (Академічний персонал / науково-педагогічні / педагогічні працівники)

Accreditation (Акредитація)

Adult / continuing / recurrent education (Освіта дорослих)

Assessment / Attestation (Атестація)

Assessment criteria (Критерії оцінювання)

Assessment of individual students (Оцінювання студентів)

Award of credits (Присвоєння кредитів)

Award of degree / qualification (Присудження ступеня / кваліфікації)

Bachelor (Бакалавр)

Basic level (Short cycle) of higher education (Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти)

Bologna Declaration (Болонська декларація)

- Bologna process (Болонський процес)
- Branch / Affiliate (Філія)
- Certification (Сертифікація)
- Class / contact hours (Аудиторні години)
- Classification of fields of education and training, EUROSTAT
(Класифікація галузей освіти та підготовки, Євростат)
- Communication (Комунікація)
- Competence, competency / competences, competencies (Компетентність / компетентності)
- Competence, competency / competences, competencies (Компетенція / компетенції)
- Competence-based approach (Компетентнісний підхід)
- Contact hours (Контактні години)
- Continuing / recurrent education (Продовжена освіта)
- Course (Курс)
- Credit accumulation (Накопичення кредитів)
- Credit assignment (Призначення кредитів)
- Credit ECTS (Кредит ЄКТС)
- Credit level (Рівень кредиту)
- Credit transfer (Трансфер кредитів)
- Cycles of higher education (Цикли вищої освіти)
- Degree (Ступінь)
- Degree profile (Профіль ступеню)

Descriptors of qualifications (Дескриптори кваліфікацій)

Diploma supplement (Додаток до диплома)

Doctor of Philosophy, PhD (Доктор філософії)

Doctor of Sciences (Доктор наук)

Doctoral school (Докторська школа)

Double diploma / degree (Подвійний диплом / ступінь)

Dublin descriptors (Дублінські дескриптори)

Duration of educational programme (Тривалість освітньої програми)

Duration of study programme (Тривалість навчальної програми)

E4 Group (Група Є4)

Education (Освіта)

Education Activities Standard (Стандарт освітньої діяльності)

Education leadership (Освітнє лідерство)

Educational activity (Освітня діяльність)

Education institution (Освітній заклад)

Educational component (Освітній компонент)

Educational level (Освітній рівень)

Educational process / Education activities (Освітній процес)

Educational programme (Освітня програма)

Educational qualifications (Освітні кваліфікації)

Educational standards (Освітні стандарти)

Employability (Придатність до працевлаштування)

Endowment for higher education institution (Сталий фонд (ен-

давмент) вищого навчального закладу)

Entry rate (Коефіцієнт вступу)

European Association for Quality Assurance in Higher Education, ENQA (Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти)

European Association of Institutions in Higher Education, EURASHE (Європейська асоціація закладів вищої освіти)

European Credit Transfer and Accumulation System, ECTS (Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система, ЄКТС)

European Higher Education Area, EHEA (Європейський простір вищої освіти, ЄПВО)

European Network of National Information Centres on academic recognition and mobility, ENIC Network (Європейська мережа національних інформаційних центрів з академічного визнання і мобільності)

European Qualifications Framework for Lifelong Learning, EQF LLL (Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя)

European Quality Assurance Register for Higher Education, EQAR (Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти)

European Research Area, ERA (Європейський дослідницький простір, ЄДП)

European Standards and Guidelines for Quality Assurance in

Higher Education (Європейські стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти)

European Students' Union, ESU (Європейський союз студентів, ЄСС)

European University Association, EUA (Європейська асоціація університетів, ЄАУ)

External Quality Assurance System (Система зовнішнього забезпечення якості)

Field of education (Галузь освіти)

Field of knowledge / Narrow Field (Галузь знань)

First (Bachelor's) cycle of higher education (Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти)

First cycle degree (Ступінь першого циклу)

Foreign students (Іноземні студенти)

Formal education (Формальна освіта).

Formal learning (Формальне навчання).

Framework for Qualifications of the European Higher Education Area (Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти)

Generic competences (Загальні компетентності)

Governance in higher education (Врядування у вищій освіті)

Grade / mark (Оцінка)

Graduate (Випускник)

Graduation (Випуск)

Graduation rate (Коефіцієнт випуску)

Higher education institution (Заклад вищої освіти / вищий навчальний заклад)

Higher education institution autonomy (Автономія вищого навчального закладу / закладу вищої освіти)

Higher Education Standard (Стандарт вищої освіти)

Higher / tertiary education (Вища освіта)

Incidental or random learning (Випадкове або побічне навчання)

Informal education (Інформальна освіта)

Informal learning (Інформальне навчання)

Information package / set (Інформаційний пакет)

Internal Quality Assurance System (Система внутрішнього забезпечення якості)

International Standard Classification of Education, ISCED (Міжнародна стандартна класифікація освіти, МСКО)

International Standard Classification of Occupations, ISCO (Міжнародна стандартна класифікація професій, МСКП)

International students (Міжнародні студенти)

Internationalisation (Інтернаціоналізація)

Joint degree (Спільний ступінь)

Knowledge (Знання)

Leadership (Лідерство)

- Learning (Навчання / навченість)
- Learning outcomes (Результати навчання)
- Learning to learn (Навченість навчатися)
- Level of education (Рівень освіти)
- Levels of higher education (Рівні вищої освіти)
- Licensing (Ліцензування)
- Lifelong learning, LLL (Навчання впродовж життя)
- Lisbon Recognition Convention (Лісабонська конвенція з визнання)
- Lisbon Strategy (Лісабонська стратегія)
- Master (Магістр)
- Mobility (Мобільність)
- Modular programme (Модульна програма)
- Modularisation (Модуляризація)
- Module (Модуль)
- Mutual recognition (Взаємне визнання)
- National Academic Recognition Information Centre Network,
NARIC network (Мережа національних інформаційних центрів
академічного визнання)
- National Qualifications Framework, NQF (Національна рамка
кваліфікацій, НРК)
- Non-formal education (неформальна освіта)
- Non-formal learning (неформальне навчання)
- Outcomes (Результати)

Postdoctor (Постдоктор)

Postgraduate / Continuing / Further / In-service Education (Післядипломна освіта)

Professional career qualifications (Професійні кар'єрні кваліфікації)

Professional educational qualifications (Професійні освітні кваліфікації)

Professional qualifications (Професійні кваліфікації)

Professional recognition (Професійне визнання)

Professional standards (Професійні стандарти)

Profile of study (Профіль навчання)

Programme Profile (Профіль програми)

Qualification (Кваліфікація)

Qualifications framework (Рамка кваліфікацій)

Quality assurance (Забезпечення якості)

Quality Assurance System in Higher Education (Система забезпечення якості вищої освіти)

Quality control (Контроль якості)

Quality in education activities (Якість освітньої діяльності)

Quality in Higher Education (Якість вищої освіти)

Ranking Higher Education Institutions (Ранжування закладів вищої освіти)

Recognition of credits (Визнання кредитів)

Reference points (Точки прив'язки)

Regulated profession (Регульована професія)

Research level of higher education (Науковий рівень вищої освіти)

Research-based higher education (Вища освіта, заснована на дослідженнях)

Second (Master's) cycle of higher education (Другий (магістерський) рівень вищої освіти)

Second cycle degree (Ступінь другого циклу)

Short cycle, Junior Bachelor (Молодший бакалавр)

Skills (Уміння)

Social dimension in higher education (Соціальний вимір вищої освіти)

Speciality / Specialty / Detailed Field (Спеціальність)

Specialization / Major Subject (Спеціалізація)

Standards (Стандарти)

Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти)

Strategy in higher education (Стратегія у вищій освіті)

Student (Студент)

Student workload (Навантаження студента)

Student-centred approach / Learner-centered approach (Студентоцентризований підхід)

Study load (Навчальне навантаження)

Study programme (Навчальна програма)

Subject benchmark statements (Предметні опорні точки)

Subject specific competences (Фахові (предметно-специфічні) компетентності)

Teaching staff (Викладацький персонал)

Third (education and research) cycle of higher education (Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти)

Third cycle degree (Ступінь третього циклу)

Three-cycle system of higher education (Трициклова система вищої освіти)

Transcript (Академічна довідка)

Transnational higher education (Транснаціональна вища освіта)

TUNING Project (Проект Тюнінг)

Understanding (Розуміння)

University (Університет)

Values (Цінності)

ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

А. Список основних джерел

1. A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area. Bologna Working Group on Qualifications Frameworks. – Ministry of Science, Technology and Innovation. – February 2005 [Electronic resource]. – URL: www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050218_QF_EHEA.pdf.
2. Bucharest Communiqué “Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area”, Bucharest, on 26 and 27 April 2012. [Electronic resource]. – URL: [http://www.ehea.info/Uploads/\(1\)/Bucharest%20Communique%202012\(1\).pdf](http://www.ehea.info/Uploads/(1)/Bucharest%20Communique%202012(1).pdf).
3. ECTS Users’ Guide. – European Communities, 6 February 2009. [Electronic resource]. – URL: ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/ects/guide_en.pdf.
4. Education at a Glance 2014: OECD Indicators. Glossary. – OECD, 2014 [Electronic resource]. – URL: www.oecd.org/.
5. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth: Communication from the European Commission, Brussels, 3.3.2010. – COM(2010) 2020 final. – 34 p. [Electronic resource]. – URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/Lex->

UriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF.

6. European University Association: Governance & Autonomy. [Electronic resource]. – URL: <http://eua.be/eua-work-and-policy-area/governance-autonomy-and-funding/governance-autonomy.aspx>.
7. European University Association: University Autonomy in Europe. [Electronic resource]. – URL: <http://www.university-autonomy.eu>.
8. Global Education Digest 2014: Comparing Education Statistics across the World. – UNESCO Institute for Statistics. [Electronic resource]. – URL: www.uis.unesco.org/.
9. Glossary of Terms Used in the Tuning Project. Revised Version. – November 2006 [Electronic resource]. – URL: tuning.unideusto.org/tuningeu/images/stories/archivos/GLOSSARY_OF_TERMS_revised_version_November_2006.pdf.
10. Governance of higher education institutions in the European Higher Education Area / Council of Europe, Committee on Culture, Education and Media, Doc. 12964, 23 June 2012. [Electronic resource]. – URL: <http://www.assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewPDF.asp>.
11. Guidance documents to those producing diploma supplements. V. Glossary. [Electronic resource] – URL: ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/ds/ds_en.pdf.

12. Higher education governance between democratic culture, academic aspirations and market forces / Jurgen Kohler and Josef Huber (ads.), Sjur Bergan (editor). – Strasburg: Council of Europe Publishing, 2006. – 221 p.
13. Higher Education Governance in Europe. Policies, structure, funding and academic staff. – Brussels: Eurydice, 2008. – 147 p.
14. International Standard Classification of Education. ISCED 1997 / UNESCO. [Electronic resource] – URL: www.uis.unesco.org/en/pub/pub.
15. International Standard Classification of Education. ISCED 2011 / UNESCO. [Electronic resource]. – URL: <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-2011-en.pdf>.
16. International Standard Classification of Education: Fields of Education and Training 2013. ISCED-F 2013 / UNESCO. [Electronic resource]. – URL: <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-37c-fos-review-222729e.pdf>.
17. Progress in higher education reform across Europe. Governance Reform. Volume 1: Executive Summary. – CHEPS, 2008. – 24 p. [Electronic resource]. – URL: http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc/funding/sum_en.pdf.
18. Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions. Compiled by Lazăr Vlăsceanu, Laura Grünberg and Dan Pârlea. – UNESCO, 2007 [Electronic resource]. –

URL: www.cepes.ro/publications/pdf/Glossary_2nd.pdf.

19. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (Text with EEA relevance) [Text] // Official Journal of the European Union, 6.5.2008. – C 111/1-7.
20. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. – European Association for Quality Assurance in Higher Education, 2005. [Electronic resource]. – URL: www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/Standards-and-Guidelines-for-QA.pdf.
21. Supporting growth and jobs – an agenda for the modernization of Europe’s higher education systems. Communication from the European Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Brussels, XXX. – COM (2011) 567/2. {SEC(2011) 1063}. – 16 p. [Electronic resource]. – URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0567:FIN:EN:PDF>.
22. Terminology of European education and training policy. A selection of 100 key terms. – European Centre for the Development of Vocational Training, 2008. [Electronic resource]. – URL: www.cedefop.europa.eu/EN/Files/4064_en.pdf.

23. The Bologna Declaration of 19 June 1999. Joint declaration of the European Ministers of Education. [Electronic resource]. – URL: www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/MDC/BOLOGNA_DECLARATION1.pdf.
24. The European Qualifications Framework for Lifelong Learning (EQF). – European Communities, 2008. [Electronic resource]. – URL: www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/news/EQF_EN.pdf.
25. UNESCO Institute for Statistics Online Education Glossary. [Electronic resource]. – URL: www.uis.unesco.org/glossary/
26. University Autonomy in Europe I. Exploratory study / by Thomas Estermann & Terhi Nokkala. – EUA, 2009. – 45 p. [Electronic resource]. – URL: <http://eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>.
27. University Autonomy in Europe II. The Scorecard / by Thomas Estermann, Terhi Nokkala & Monika Steinel. – EUA, 2011. – 81 p. [Electronic resource]. – URL: <http://eua.be/publications/eua-reports-studies-and-occasional-papers.aspx>.
28. Болонский процесс: Глоссарий (на основе опыта мониторингового исследования) [Текст] / Авт. сост.: В.И. Байденко, О.Л. Ворожейкина, Е.Н. Карачарова, Н.А. Селезнева, Л.Н. Тарасюк / Под науч. ред. д-ра пед. наук, профессора В. И. Байденко и д-ра тех. наук, профессора Н. А. Селезневой. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009. – 148 с.

29. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (15.10.2014).
30. Національний освітній глосарій: вища освіта / МОНмолодь-спорту України, НАПН України; [авт.-уклад.: І. І. Бабин, Я. Я. Болубаш, А. А. Гармаш, В. І. Луговий, О. І. Щербак ; за ред. Д. В. Табачника, В.Г. Кременя]. – К.: Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 100 с.
31. Національний освітній глосарій: вища освіта, 2011. Інтернет-сайт Інституту вищої освіти НАПН України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ihed.org.ua/ua/resursy/biblioteka.html>.
32. Національний освітній глосарій: вища освіта, 2011. Інтернет-сайт Національного Еразмус+ офісу в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.erasmusplus.org.ua/2014-05-30-14-56-19/prezentatsii/category/3-materialy-natsionalnoi-komandy-ekspertiv-shchodo-zaprovadzhennia-instrumentiv-bolonskoho-protsesu.html>.
33. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: постанова Каб. Мін. України від 23 лист. 2011 р. № 1341 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>.

Б. Список додаткових джерел

34. An Introduction to Tuning Educational Structures in Europe Universities' contribution to the Bologna Process. [Electronic resource] – URL: tuning.unideusto.org/tuningeu/images/stories/template/General_Brochure_final_version.pdf.
35. International Standard Classification of Occupations. ISCO-08. [Electronic resource] – URL: www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/isco08/index.htm.
36. International Standard Classification of Occupations. ISCO-88. [Electronic resource]. – URL: www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/isco88/index.htm.
37. National Postdoctoral Association. [Electronic resource]. – URL: <http://www.nationalpostdoc.org>.
38. Вступне слово до Проекту ТЬЮНІНГ – гармонізація освітніх структур в Європі. Внесок університетів у Болонський процес [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tuning.unideusto.org/tuningeu/images/stories/template/General_Brochure_Ukrainian_version.pdf.
39. Глосарій (термінологія) Болонського процесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mon.gov.ua/main.php?query=education/higher/bolon/8.
40. Луговий В. І. Міжнародна й національні стандартні класифікації

- освіти: концепція і реалізація / В. І. Луговий, Ж. В. Таланова // Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України. – 2013. – № 1. – С. 15–25. – Бібліогр.: 21 назва.
41. Луговий В. І. Міжнародна стандартна класифікація освіти: галузі освіти та підготовки (засадничий аналіз та алгоритм застосування) / В. І. Луговий, Ж. В. Таланова // Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України. – 2014. – № 3. – С. 5–17.
42. Луговий В. І. Становлення системи основних понять і категорій компетентнісного підходу в умовах парадигмальних змін в освіті / В. І. Луговий, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова // Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України. – 2014. – № 2. – С. 14–24.
43. Настройка образовательных структур в Европе. Вклад университетов в Болонский процесс. [Электронный ресурс] – Режим доступа: tuning.unideusto.org/tuningeu/images/stories/template/General_brochure_Russian_version.pdf.
44. Правові засади реалізації Болонського процесу в Україні: монографія / Колектив авторів: Бугров В., Гожик А., Жданова К., Зарубінська І., Захарченко В., Калашнікова С., Козієвська О., Линьова І., Луговий В., Оржель О., Рашкевич Ю., Таланова Ж., Шитікова С.; за заг. ред. В. Лугового, С. Калашнікової. – К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. – 156 с. – С. 3–5.
45. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма ви-

щої освіти: монографія [Текст] / Ю. М. Рашкевич. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 168 с.

46. Рашкевич Ю. М. Класифікація освіти в контексті запровадження національної рамки кваліфікації і 3-го циклу навчання [Текст] / Ю. М. Рашкевич, С. К. Андрейчук // Педагогіка і психологія: Вісник НАПН України. – 2013. – № 1. – С. 36-42.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ-УКЛАДАЧІВ

Захарченко В. М., доктор технічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи Одеської національної морської академії, член Національної команди експертів з реформування вищої освіти України;

Калашнікова С. А., доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту вищої освіти НАПН України;

Луговий В. І., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, перший віце-президент НАПН України, член Національної команди експертів з реформування вищої освіти України, керівник авторського колективу, науковий редактор;

Рашкевич Ю. М., доктор технічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків Національного університету "Львівська політехніка", член Національної команди експертів з реформування вищої освіти України;

Ставицький А. В., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної кібернетики економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член Національної команди експертів з реформування вищої освіти України;

Таланова Ж. В., доктор педагогічних наук, доцент, менеджер з аналітичної роботи Національного Темпус-офісу в Україні, науковий редактор.

ДЛЯ НОТАТОК

ДОВІДКОВЕ ВИДАННЯ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ОСВІТНІЙ ГЛОСАРІЙ:
ВИЩА ОСВІТА**

Друге видання, перероблене і доповнене

Автори-укладачі: В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий,
А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова.

За редакцією В. Г. Кременя.

Технічний дизайн та верстка: А. С. Попроцький

Підписано до друку 25.12.2014 р. Формат 60x84/16.

Друк офсетний. Гарнітура PetersburgC. Ум. друк. арк. 18,03.

Наклад 400 прим.

ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»

пр. Л. Курбаса, 9-В, офіс 11

м. Київ, 03194

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №3653